

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

ปัญญาออกย้อน

ดูเข้าไปแล้วดูออกมา ผิวหนังข้างนอกกับหนังข้างในเป็นอย่างไร สีสันวรรณะต่างกันไหม ความสะอาดความสกปรกต่างกันไหม แล้วดูเข้าไปถึงเนื้อถึงเอ็นถึงกระดูกถึงภายในร่างกายทุกส่วน มีอะไรอยู่ภายในทำไมจิตใจของเราจึงยึดจึงถือจึงรักจึงชอบจึงสงวนเอานักหนา ไม่มีสิ่งใดที่จะรักสงวน เป็นที่รักสงวนยิ่งกว่าร่างกายของเรา เป็นเพราะเหตุไร สิ่งเหล่านั้นก็เป็นธาตุ เป็นวัตถุธาตุอันหนึ่ง ๆ เหมือนกัน นอกจากร่างกายของเราไปแล้วก็มีธาตุดินธาตุน้ำธาตุลมธาตุไฟเหมือนกัน แต่ไม่เห็นยึดมากมายเหมือนกับยึดร่างกายซึ่งเป็นธาตุอันเดียวกัน เป็นเพราะเหตุไร คันหาสาเหตุอันนั้นเข้าไป เพราะมันเป็นดินแท้ ๆ น้ำแท้ ๆ ลมแท้ ๆ ไฟแท้ ๆ ผสมกันอยู่ที่นี่ โดยหลักธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น

นี้ได้พิจารณาจนซึ่งจึงได้นำมาสั่งสอนหมู่เพื่อน พิจารณาเข้าใจจริง ๆ ซึ่งจริง ๆ หาที่ค้านไม่ได้ จนเป็นเรื่องประจักษ์ใจว่า อ้อ นี่เป็นก้อนธาตุเท่านั้นเอง เราเข้าใจไปเฉย ๆ ด้วยความสำคัญของจิตที่เคยลุ่มหลงมาเป็นเวลานาน ว่ากายเป็นเรากายเป็นของเรา ว่านี่เป็นเรา ว่านี่เป็นของเรา เมื่อเรายึดสิ่งนี้ว่าเป็นเราเป็นของเราแล้ว อะไร ๆ ก็พลอยเป็นเราไปหมด เลยต้องแบกต้องหามต้องยึดต้องถือกันทั้งหมดเลย เป็นสัญชาตญาณของจิตประเภทนี้ที่มีกิเลสพัวพัน มีความรักความสงวนตนมาก

ที่นี้มาพิจารณาให้แยกแยะให้เห็นชัดเจน จะดูหนังจะแยกหนังออก เอ้า เนื้อก็เอา เอ็นก็เอา กระดูกก็เอา ส่วนใดก็ตามเกาะที่มีอยู่ภายในร่างกายนี้ให้พิจารณาให้ซึ่งสติบังคับปัญญาที่กำลังทำงานที่กำลังไตร่ตรอง ให้ทราบว่ามันไตร่ตรอง ตนกำลังพิจารณาอยู่โดยลำดับด้วยสติเป็นผู้ควบคุมงาน ดูให้ดี กำหนดเป็นภาพสมมุติ เพราะจิตก็ติดสมมุติ ติดสิ่งภายนอกก็ไปติดเป็นภาพสมมุติ เราพิจารณาทางด้านปัญญาเบื้องต้นก็เป็นสัญญาอารมณ์ไปเสียก่อน สัญญาแก่สัญญา สัญญาความสำคัญมั่นหมายว่าเป็นสิ่งที่น่ารักน่าติด นั่นเป็นสัญญาฝ่ายสมุทัย สัญญาหรือปัญญาเป็นความมั่นหมายแยกแยะมันออกว่าไม่เป็นที่น่ารัก ไม่เป็นที่น่าชอบใจ เป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่าย

แยกกันออกอย่างนี้แล้วก็กลายเป็นปัญญาขึ้นมา นานเข้า ๆ ก็เป็นปัญญาขึ้นมาได้ เมื่อเป็นปัญญาขึ้นมาอย่างชัดเจนแล้ว มองดูอะไรมันทะลุปรุโปร่งไปหมด ไม่มีอะไรที่จะกีดขวางปัญญาได้เลย ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้นั้นไม่ผิดว่า นตฺถิ ปญญาสมาภา แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี แสงสว่างพระอาทิตย์ส่องลงมาได้เฉพาะที่แจ่ม

โนที่มีดก็ไม่สามารถที่จะส่องเข้าไปถึง แต่ปัญญานี้ไม่ว่ามีดว่าแจ่มทะลุไปหมด เพราะฉะนั้นพากันพิจารณาทางด้านปัญญา

สติเอาให้ดี เดินไปมาที่ไหน การพูดการจาให้มีสติตั้งประกอบอยู่กับตัว เวลาเราจะประกอบความเพียรภาวนาสมาธิก็ตาม ภาวนาปัญญาก็ตาม มันถึงเป็นไปได้อย่างใจหวังและเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ผิดกับที่เราปล่อยสตಿಯู่มาก ถึงเวลาจะมาทำถึงค่อยประมวลสติมาได้ครู่เดียวมันก็เผ่นไปเสีย ประมวลเข้ามาครู่เดียวก็เผ่นไปเสีย ริ่งเข้ามาครู่เดียวก็เผ่นไปเสีย เลยตะครุบแต่สติ งานเลยไม่ได้ทำเพราะสติมันยิ่งกว่าลึง มันหมดไป ๆ หายเงียบ ๆ ลืมเรื่อย ๆ เพราะการไม่สนใจรักษาสติให้มีความสืบทอดกันอยู่โดยลำดับจนเป็นความเคยชิน เมื่อสติมีความเคยชินแล้วบังคับงานได้ที่นี้ บังคับงานก็อยู่กับงานจริง ๆ งานก็เป็นเหตุเป็นผลขึ้นมาเห็นได้อย่างชัดเจน

กำหนดพิจารณาให้มันแตกกระจายให้เห็นซึ กำหนดตลกหนึ่งออกมา ฉื่อนนี้อะไรออกไป ตัดเส้นตัดเอ็นเข้าไป ดูเจ้าของกำหนดเจ้าของก็ดี กำหนดรูปภายนอกก็ได้ เช่นเดียวกัน ขณะที่มันเหลือแต่โครงกระดูก เนื้อหนังมังสา ตับไตไส้พุงขาดกระจายกันไปแล้วเป็นยังไง เป็นคนไหมละ เป็นสัตว์เป็นบุคคลไหมนั้นนะ เป็นเราเป็นเขาไหมนั้นนะ ปัญญาต้องซักเจ้าของเรื่อย น่ารักไหมนั้นนะ เป็นของปฏิภูลหรือของไม่ปฏิภูล นำเกลียดหรือน่ารักเอาดู แยกออกดู ภายในมันก็เป็นความจริงอยู่อย่างนั้น สมมุติกระจายออกไปทำลายออกไป มันก็เป็นตัวปฏิภูลโสโครกอยู่นั้น

ถ้าว่าธาตุก็ธาตุเป็นส่วนละเอียดไป เรามันติดอยู่หยาบ ๆ นี้ ให้ดูตรงนี้ ดูตามที่สมมุติขึ้นมาว่าหนังว่าเนื้อว่าเอ็นว่ากระดูก ว่าตับไตไส้พุง อาหารใหม่อาหารเก่า ให้ดูตรงนี้ หมดในตัวของเรา ก็เป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งเหล่านี้ ดูให้เห็นชัดเจนแล้ว จนจิตมีความเคยชิน กำหนดดูตัวเมื่อไรก็มีแต่อย่างนั้น มีแต่ของปฏิภูลเต็มตัว

ออกจากรันแยกเป็นธาตุ กำหนดไปที่ไหนก็มีแต่ธาตุเต็มตัว ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ เมื่อชินเข้าไป ๆ จะกำหนดดูเป็นอสุภะอสุภังความไม่สวยไม่งาม ความปฏิภูลโสโครกมันก็ประจักษ์ใจ เราจะกำหนดไปทางธาตุ อันนั้นก็ธาตุ อันนี้ก็ธาตุ มันก็เห็นเป็นธาตุอย่างชัดเจน ถ้าว่าขันธ รูปขันธก็คือธาตุ รูปขันธนี่คือธาตุดิน เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็นธาตุแต่ละอย่าง ๆ เช่น วิญญาณธาตุนี้เป็นต้น ท่านบอกไว้แล้วในวิปัสสนาภูมิ เป็นสิ่งที่เกิดดับ ๆ ของเหล่านี้เป็นของไม่แน่นอน จิตผู้รู้นั้นนะ อะไรเกิดก็รู้ อะไรดับก็รู้ ผู้รู้นั้นไม่ดับ เอาหลักใหญ่ตรงนี้ให้ได้

เมื่อเราพิจารณาแยกแยะสิ่งเหล่านี้ยังไม่หยุดไม่ถอยแล้ว จิตกับสิ่งเหล่านี้จะแยกกันออกโดยลำดับ ๆ จนเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้รู้อาศัยสิ่งเหล่านี้อยู่เพียงเท่านั้น ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จึงไม่เห็นมีคุณค่าอันสำคัญพอที่จะ

เหตุทวนจนเกินเหตุเกินผล ถึงกับสร้างความกังวลเดือดร้อนให้แก่ตน เมื่อได้ทราบกันตามหลักความจริงด้วยทางปัญญาแล้วนั้น ระหว่างชั้นกับจิตอยู่ด้วยกันอย่างสบาย เช่นพิจารณาธาตุชั้นรู้เท่าทันหมดจนปล่อยวางโดยสิ้นเชิง กระทั่งถึงอวิชชาซึ่งเป็นตัวการใหญ่สำคัญกลุ่มรวมอยู่ในจิตก็ถูกทำลายไปหมด เหลือแต่จิตที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วก็อยู่ ๆ กันอย่างนั้น อยู่อย่างสง่าผ่าเผยพูดง่าย ๆ อยู่อย่างไม้อัดไม้อั่นกับสิ่งอันใดไม่จนตรอกไม่จนมุม อยู่แบบไม่มีอนาคต ไม่มีอดีต ปัจจุบันก็รู้เท่า ด้วยความสง่าผ่าเผยแห่งจิตที่บริสุทธิ์

เพราะฉะนั้นคติของท่านผู้สิ้นกิเลสแล้ว จึงไม่มีอันใดจะมาคาดหมายได้เลย เพราะอนาคตท่านก็ไม่มี ท่านไม่ไปยึด อนาคตก็เป็นกาลเป็นสถานที่เป็นสมมุติ อดีตที่ผ่านมาแล้วก็ล่วงแล้วแต่กองสมมุติ ปัจจุบันที่อาศัยกันอยู่เวลานี้ก็เป็นกองสมมุติ จิตจะรู้ตลอดทั่วถึง ก็ไม่ทราบจะไปยึดอะไร เมื่อไม่มีสิ่งใดจะยึดแล้วเราพูดพอจะเข้าใจกันได้ ยิ่งเหลือแต่ความสง่าผ่าเผยอยู่ในจิตภายในตัวเองคือความรู้ ความรู้ล้วน ๆ

ความหนักอะไรทั้งหมดที่นี้ ภารา หเว ปญจกขนุธา หนักชั้น ๕ ด้วยการบำรุงรักษามันยังพอทำเนา ใ้หนักด้วยอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นมันด้วยนี้หนักมากที่สุด เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าจะหนักก็ให้หนักเฉพาะการดูแลรักษามันพอถึงกาลอายุขัยเท่านั้น ก็ปล่อยทิ้งไว้ตามสภาพแห่งสมมุติทั้งหลายเสีย ส่วนที่เป็นวิมุติก็หลุดพ้นไปเสีย ปล่อยความรับผิดชอบเสียโดยประการทั้งปวง นั้นแหละท่านว่าเป็นบรมสุข

ขอให้ท่านทั้งหลายมีความกระหม่อมต่อธรรมที่เป็นบรมสุข ซึ่งจะไม่นอกเหนือไปจากใจของเราทุก ๆ คนทุก ๆ องค์นี้ เมื่อความเพียรถึงที่แล้วเราจะไม่ถามผู้ใด ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ, หนึ่ง สนฺทิกฺขฺลิกโก หนึ่ง จะพึงเกิดขึ้นปรากฏขึ้น ประจักษ์กับผู้ปฏิบัติธรรมตามขั้นนั้น ๆ และขั้นธรรมอันสมบูรณ์แล้วโดยไม่ต้องสงสัยนี้เป็นหลักรับรอง จึงขอให้พากันตระหนักในความพากเพียรให้มาก ต้องการแต่ผลความพากเพียรซึ่งเป็นเหตุที่จะให้ถึงผลย่อหย่อนมันถึงเป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นความพากเพียรจึงเป็นของสำคัญ เรายึดผลกับรักเหตุให้เท่ากัน เราต้องการผลคือสิ่งที่พึงหวังนั้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องทำเหตุให้เต็มภูมิ ถึงจะบรรลุถึงผลอันสมบูรณ์ได้

ให้พากันตั้งใจพิจารณา อย่าไปสนใจกับเวล่ำเวลากับโลกสงสารอันใด โลกนี้มีดังที่เห็นนี้แหละ ไม่เกินอันนี้ไปได้เลย พอตื่นขึ้นมาตาได้เห็นหูได้ยิน เครื่องสัมผัสต่าง ๆ ก็มาสัมผัสตัวเราตลอดเวลา แล้วอันใดที่มาสัมผัสสัมพันธ์ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ล้วนแล้วแต่ผ่านไป ๆ เราได้อะไรมาเป็นสาระแก่นสารบ้างพอเราจะเสียดายความคิดความปรุงกับสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ละ มีแต่เรื่องผ่านไป ๆ เท่านั้น

เพราะฉะนั้นเพื่อจะไม่ให้ขาดทุนและเพื่อตัดกังวลกับสิ่งเหล่านี้ จึงให้พิจารณาความคิดความปรุงของจิต ถึงเวลาจะดูจิตให้ดูมันปรุงเรื่องอะไร อะไรสัมผัสจิต กระเพื่อมขึ้นมา มันรู้ได้ทัน รูปกระทบตา สัมผัสเข้าถึงจิต กระเทือนถึงจิตรับรู้ เสียงรับรู้ถึงจิต อะไรรับรู้ถึงจิต พอจิตกระเพื่อมก็รู้เท่าทัน ๆ สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ใช่เป็นภาพไม่เป็นอารมณ์หลอกหลวงตนเองได้เพราะสติทัน สังขารปรุงขึ้นจะให้เป็นอย่างนั้นภาพนั้นมันก็ปรุงขึ้นไม่ทันเสีย พอแยบขึ้นมาสติทันมันก็ดับไปเสีย ปัญญาทันขาดไปเลย ๆ นั่นท่านอยู่ด้วยอย่างนี้ ให้พยายามทำ สิ่งเหล่านี้จะไม่นอกเหนือไปจากใจดวงนี้ จะไม่นอกเหนือไปจากสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเรา ที่เรงอยู่อย่างเต็มจิตเต็มใจ จะพึงได้สัมผัสกับอันมีคุณค่าโดยลำดับ จนกระทั่งถึงมหาสมบัติคือมรรคผลนิพพาน อยู่ในจิตใจของเรา ไม่อยู่ที่อื่น อย่าคาดอย่าหมายให้ผิดจากหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน สัจธรรมอยู่ที่ใดนั่นแหละคือมรรคผลนิพพานอยู่สถานที่นั้นดังที่เคยแสดงให้เห็นแล้ว

สัจธรรมก็คือทุกข์กับสมุทัย นี่เป็นเครื่องปิดบังมรรคผลนิพพาน มรรคคือข้อปฏิบัติมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นต้น เป็นเครื่องกำจัดปิดเป่าหรือบุกเบิกสมุทัย ที่เป็นสิ่งที่รกรุงรังนี้ให้ออกไปได้โดยลำดับ ๆ ก็เปิดโล่งไปหมดไม่มีอะไรเหลือ นิโรธคือความดับสนิทไม่ต้องบอก นั่นเป็นผลของมรรคที่ทำงานขึ้นมา เป็นคู่เคียงกัน เช่นเดียวกับการรับประทานกับความอึดนี้แหละ การรับประทานกับความอึดก็อึดไปโดยลำดับ ๆ รับประทานโดยลำดับอึดไปโดยลำดับ ทุกข์เกิดจากความหิวก็ดับไปโดยลำดับ ๆ เช่นเดียวกันไม่เห็นมีอะไรผิดกัน ยังผลนั้น ๆ ให้เกิดขึ้นโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง

ผลใด ๆ ก็ตามไม่เกิดขึ้นจากการคาดการณ์ ให้พากันจำไว้ให้ถึงใจ สิ่งใดที่เราเคยเป็นมาแล้ว เราเป็นครูสอนเราแล้วได้นำมาสั่งสอนหมู่เพื่อน ไม่ให้ยึดอารมณ์ของตัวเองผลของตัวเองที่เกิดขึ้น เช่นวันนี้พิจารณาแจ่มสว่างไปหมดภายในร่างกายไม่มีสงสัย จิตมีความสงบแน่วแน่ละเอียดลอออย่างนี้เป็นต้น ที่นี้วาระต่อไปเราจะมาเอาอันนี้เป็นอารมณ์ไม่ได้ เอาได้แต่ปฏิบัติเครื่องพิจารณา นั่นคือเหตุเราเป็นอย่างนี้เพราะพิจารณาอย่างไร ให้จับต้นเหตุมันไว้ แต่อย่ามายึดผล ต้นเหตุมัน ๆ ถ้าหากเป็นสัญญาอารมณ์อยู่มันก็ไม่เหมาะ ไม่ยึด

จึงว่าปัญญาเป็นของสำคัญมากนะ คือมันเกิดขึ้นมาเองแม้จะเหมือนเก่าก็ตาม ถ้าเกิดขึ้นมาในหลักปัจจุบันล้วน ๆ แล้วมันก็เป็นของใหม่ขึ้นมา ถ้าเกิดขึ้นมาด้วยความคาดคิดว่า เราเคยพิจารณาอย่างนั้นอย่างนี้แล้วจะไปพิจารณาอย่างนั้น ๆ มันก็พ้นไปจากการคาดผลอีกในขณะเดียวกันไม่ได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นปัญญาให้เกิดขึ้นใน

ปัจจุบัน ๆ ที่พิจารณา จะเหมือนเก่าหรือไม่เหมือนก็ให้ถือหลักปัจจุบันเป็นเหตุ อย่างนั้นไม่เป็นไร จึงค่อยคืบขึ้นไปเรื่อย ๆ

นี้ได้เคยพิจารณาแล้ว เช่นอย่างเวลาเอาเป็นเอาตาย เอาจริงเอาจังที่วางนั่งตลอดรุ่ง เพราะความเพียรนั่งตลอดรุ่งนี้ต้องหนักมากทีเดียว สำหรับผมเองไม่เคยเห็นทุกข์ใดที่จะถึงขนาดนั้น แต่มันก็ผ่านไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ ด้วยอำนาจของสติปัญญา มันหมุนตัว ๆ ไม่ยอมออกเลย ทุกข์มากเท่าไรยิ่งหมุนเข้าไปที่ทุกข์ ทุกข์มีมากเท่าไรสติปัญญาไม่สนใจเลย นอนไม่ได้

ยิ่งอยากให้ทุกข์เวทนาหายเท่าไรยิ่งเพิ่ม นั่นแหละสมุทัย จะอยากให้หายไม่ได้ หายไม่หายก็ตามขอให้รู้ตามความจริงของมันนี่เป็นหลักสำคัญของผู้พิจารณา เอาพิจารณาไม่หยุดไม่ถอย ดูเวทนาจ้องดูเวทนาให้เห็นชัดเจน แล้วก็จ้องดูในสิ่งที่เวทนาเข้าไปพาดพิง เช่น เอ็นบ้าง เจ็บเอ็นที่ตรงไหนบ้างมาก ๆ กระดูกที่ตรงไหนบ้าง เช่น เหมือนกระดูกจะแตก นี่เป็นต้นนะ แล้วเอากระดูกมาเทียบกับเวทนามันเหมือนกันไหม แยกแยะอย่างนี้ แยกแยะยกย่อนไปมาอยู่ พิจารณาจนเอาเทียบเคียงได้ทุกสัตทุกส่วนที่นี้เวทนามันก็จริง ทุกขเวทนา อ้อ มันลึกแต่ว่าทุกขเวทนา มันไม่มีความหมายในตัวของมันเลย แน่ะมันรู้ชัดแล้วที่นี้

เหมือนกับไฟ มันจะส่งเปลวขึ้นจรดฟ้าก็ตาม ไฟนั้นไม่ทราบความหมายของตัวเลยว่าร้อนหรือเย็น เอาฟืนที่ถูกไฟไหม้มันก็ไม่ทราบความหมายของมัน ทั้ง ๆ ที่มันถูกไฟไหม้ เช่นไม้ไผ่นี้เสียงแตกปังปัง ๆ เหมือนกับมีวิญญาณ ครั้นแล้วเชื้อไฟนั้นนะเช่นฟืนเป็นต้นนะ มันก็ไม่มีความหมายในตัวของมันเลย

นี่เหมือนกัน หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก ร่างกายของเราทุกส่วนเป็นความจริงของมันอยู่ธรรมดา ทุกขเวทนาเกิดขึ้นในช่องใดแง่ใด ก็เป็นความจริงของตนอยู่ธรรมดา เป็นแต่เพียงว่าจิตไปสำคัญมันหมาย นี่เป็นหลักใหญ่มากทีเดียว เมื่อแยกแยะให้จิตเห็นชัดเจนตามความจริงแล้วจิตก็ถอยตัวเข้ามา ทุกขเวทนามันก็จริงตามทุกขเวทนา กายก็จริงตามกายทุกส่วน จิตก็จริงตามจิต เมื่อต่างอันต่างจริงแล้ว ๑) เวทนาดับไปอย่างหายห่วง ๒) แม้เวทนาไม่ดับก็ยังมีได้อย่างสบายอยู่ในท่ามกลางกองทุกข์นั้นแหละ แต่จิตไม่ได้เป็นทุกข์ คือกองทุกข์ คำว่ากองทุกข์ก็คือ ทุกข์ อริยสัจ ไปเสีย คือเป็นความจริงล้วน ๆ กายก็เป็นความจริงล้วน ๆ จิตก็เป็นความจริงล้วน ๆ เมื่อต่างอันต่างจริงไม่มีอะไรปลอมแล้วไม่กระทบกัน

นี่เป็น ๒ อย่างสำหรับเราที่เคยพิจารณามา เพราะฉะนั้นมันถึงกล้าหาญต่อความล้มเหลวตาย ในขณะที่จะตายนี้ทุกขเวทนาต้องโหมกันมาอย่างเต็มที่ ขนาดที่ว่าทนไม่ได้ต้องตายนั้นแหละ จะเป็นเวทนาขนาดไหนก็เถอะ ถ้างได้พิจารณาเห็นตั้งแต่ต้นรู้

ตั้งแต่ต้นไว้แล้ว ก็คือจะมาเป็นสังขรณ์อันเดียวกัน ไม่มีเวทนาหน้าไหนจะมาหลอกเรา ได้ ให้ผลเนื้อผลอตัวระล่ำระสาย ให้เดือดร้อนเสียใจได้เลย เพราะเวทนาเป็นของจริงอยู่แล้ว จิตก็เคยพิจารณาด้วยปัญญา จนถึงความจริงแล้วด้วยกัน ทุกส่วนแห่งร่างกายก็ทราบแล้วว่าเป็นความจริง ต่างอันต่างจริง เอ้าแตกก็แตก แตกจากส่วนผสมของธาตุเท่านั้น นี่ทราบได้ชัด

ดังนั้นเมื่อเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยหรือไม่สะดวกสบายอะไร จึงไม่ให้ใครไปยุ่งนะ เราไม่เชื่อสิ่งใดไม่แน่ใจกับสิ่งใดยิ่งกว่าความแน่ใจในตัวของเรา ซึ่งเป็นหลักฐานมั่นคงอย่างชัดเจนอยู่ภายในใจ เราพูดอย่างเต็มปากของเรา เป็นอย่างนั้น จึงได้เคยพูดกับหมู่เพื่อนเสมอ หากว่าเป็นไปตามอริยาศัยของเราแล้ว เวลาจะตายเราโดดเข้าภูเขาลูกไหนหรือถ้ำใด เจือมผาใด หรือหัวซุกเข้าในร่มไม้ร่มใดโดยลำพังคนเดียวของเราเท่านั้นเราเหมาะสมที่สุด สะดวกสบายที่สุด ไม่ยุ่งกับอะไรทั้งหมด ขณะจิตหนึ่งที่จะคิดออกมาเกี่ยวกับเรื่องโลกเรื่องสงสารนี้แน่ใจว่าไม่มี มันจะหมุ่นอยู่กับความจริง ดูความจริงล้วน ๆ ดูอย่างสะดวกสบาย ดูอย่างสง่าผ่าเผย ไม่ได้ดูด้วยความเสียอกเสียใจ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงด้วยกันอยู่แล้วโดยสมบูรณ์ จะเอาอะไรมาเสียใจ ถึงวาระสุดท้ายก็ปล่อย เอ้า เมื่อถึงนั้นแล้วก็ปล่อยตามสภาพของมันหายห่วงเสียที

อย่างที่ ๒ จำเป็นต้องอยู่กับหมู่กับเพื่อน เวลาสุดวิสัยแล้ว ยานี้หมดความหมายแล้วอย่าเข้ามายุ่งนะ อย่ามายุ่งนี้เป็นขั้นที่ ๒ เมื่อหมดความหมาย ร่างกายกับยาเข้ากันไม่ได้แล้วก็หยุด ไม่ต้องจิตไม่ต้องกินไม่ต้องอะไรกันทั้งนั้น ปล่อยไว้ตามสภาพ

๓) เมื่อจนตรอกเข้าจริง ๆ จวนตัวแล้วเต็มที่ ห้ามไม่ให้ส่งเสียงอันใด ไม่ให้มาแตะต้องกระทั่งร่างกาย ให้ต่างองค์ต่างนั่งเงียบสงบ พิจารณา ถ้าจะปลงธรรมสังเวชก็ปลงเสีย เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนตตา มีอยู่ทุกรูปทุกนาม ทั้งผู้ที่กำลังจะตาย ทั้งผู้ที่ไม่เป็นอะไร ก็คือเรื่องอันเดียวกันมีอยู่ด้วยกัน เป็นเพียงแต่ว่าวาระมันจะมาถึงเมื่อไรเท่านั้น ให้อยู่ด้วยความสงบ ไม่ให้มาแตะต้องกายส่วนใดส่วนหนึ่ง นี่เป็น ๓ วาระ

อีกอันหนึ่ง อย่าได้เตือนว่าให้ระลึกสิ่งนั้น ให้ระลึก เช่น พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นต้น เราไม่ได้ประมาทธรรม แต่ไม่ให้เอาเรื่องเข้ามายุ่งกับใจของเรา ซึ่งเวลานั้นกำลังทำงานเกี่ยวกับธรรมอยู่อย่างเต็มที่แล้ว เมื่อถึงวาระแล้วผ่านเป็นที่สะดวกสบาย

นี่แหละเรียนความจริง ให้เห็นความจริงอย่างนี้แล้วจะไม่สะทกสะท้านอะไรเลย เป็นกับตายก็เท่าเดิมอยู่อย่างนี้ ไม่เห็นมีอะไรแปลกต่างกัน เป็นก็คือธาตุ ก้อนธาตุมาอยู่ด้วยกันกับผู้รู้เท่านั้น ตายก็คือก้อนธาตุนี้สลายลงไปสู่ธาตุเดิมของเขา จิตนี้ก็ถอนตัวออกเท่านั้น จิตอยู่ในชั้นใดภูมิใดก็ไปตามชั้นตามภูมิของตนที่ได้ชำระแล้วโดยไม่ต้อง

สงสัย รู้อยู่กับใจว่าแน่ใจจะต้องไปชั้นใดชั้นหนึ่ง ถ้าหากสิ้นสุดวิมุติพระนิพพานแล้วก็
แน่ใจว่าหมดเรื่องเสียที

การพิจารณาเรื่องธาตุเรื่องชั้นในเวลาคจะตาย ไม่ใช่พิจารณาเพื่อชำระสะสาง
จิตใจซึ่งมีความลุ่มหลงนะ มันหากเป็นตามอหังการ เราแน่ใจว่าบรรดาพระชีนาสพ
ทั้งหลายท่านเป็นอหังการของท่าน ที่จะต้องพิจารณาตามความจริง ในระหว่างชั้นนี้กับ
จิตที่จะจากกัน คือสัมผัสสัมพันธ์กับความรู้อันนั้น ส่วนความรู้ที่บริสุทธิ์แล้วจะเป็นอะไร
ไปไม่ได้ นอกจากความบริสุทธิ์ล้วน ๆ อยู่ตลอดเวลากาลิโกเท่านั้น ไม่มีทางเป็นอื่น

อย่างพระพุทธเจ้าท่านทรงเข้าฌานเสีย ๑) ตามพระอหังการของพระองค์ ๒)
เป็นถึงขั้นศาสนาต้องวางลดตายไว้ให้เต็มภูมิของศาสนาในวาระสุดท้าย ในบรรดา
สาวกทั้งหลายท่านทำตามอหังการของท่าน เช่นดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านพูดแล้วเรามา
เขียนไว้ว่า บางองค์ท่านเดินนิพพาน บางองค์นั่งนิพพาน บางองค์ยืนนิพพาน บางองค์
นอนนิพพาน ทำไมท่านจึงเป็นอย่างนั้น ท่านทำตามอหังการของท่าน เพราะเหตุใด
เพราะเวทนาทั้งหลาย แม้ถึงขั้นขนาดนั้นก็ไม่สามารถจะมาครอบงำจิตของท่านที่เป็นวิ
สุทธิจิตนั้น ให้อยู่ได้อ่านาจนแห่งสมมุตินี้ได้เลย เพราะฉะนั้นท่านจึงทำตามความ
สะดวกสบายของท่าน ตามอหังการของท่านอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย แล้วก็ผ่านไปอย่าง
สบายหายห่วง

นี่แหละการเรียนธรรมะ ให้อ่านรู้ถึงใจอย่างนั้นซิ อย่าฟังแต่ความคาดคะเนของ
ตน หลอกตนเองอยู่เรื่อย ๆ ปฏิบัติ ความจริงมีอยู่ สติปัญญาที่มีอยู่ ศรัทธาความเพียรมี
อยู่ ของจริงที่จะพิจารณา เป้าหมายแห่งการพิจารณา เพื่อทราบความจริงมีอยู่ ในกาย
ในเวทนา ในจิต ในธรรม ในทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค นี่เป็นสถานที่ลับสติปัญญาให้คม
กล้า ถึงกับรู้ความจริงนี้มาโดยลำดับ จนกระทั่งรู้ความจริงสุดส่วนก็อยู่ที่นี้ไม่อยู่ที่ไหน
อย่าคาดอย่าหมายไปที่ไหนนักปฏิบัติ เอาให้เห็นที่ตรงนี้ พระพุทธเจ้ารู้ที่ตรงนี้
พิจารณาที่ตรงนี้ รู้ที่ตรงนี้ สาวกทั้งหลายท่านก็ปฏิบัติที่ตรงนี้ รู้ที่ตรงนี้ รู้ที่ตรงนี้แล้ว
หายห่วงหมด

โลกวิทู รู้แจ้งโลก โลกคืออะไร โลกก็คือโลกแห่งชั้นนี้เอง ก็เลสมืออยู่กับจิต ก็
เป็นโลกตามชั้นของโลก ตามชั้นของธรรม เมื่อหมดไม่มีอะไรเหลือภายในจิตแล้ว นั้น
แหละหมดแล้วเรื่องโลกเรื่องสมมุติ หมดโดยประการทั้งปวง นี่ท่านอยู่กับสมมุติ
พิจารณาไปตามเรื่อง ท่านจึงต้องเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาเพื่อเป็นวิหารธรรม ความ
อยู่สะดวกสบายระหว่างชั้นนี้กับจิตที่ครองตัวอยู่ไปเท่านั้น ท่านไม่มีอะไรที่จะต้องถอด
ถอนกิเลสตัวนั้นตัวนี้เหมือนแต่ก่อนมา เจตนาอันนี้ผิดกัน เป็นวิหารธรรมไปเสีย

เราเคยสงสัยท่านอาจารย์มันแต่ก่อน เราถึงได้ยอมไปกราบท่านเสียสนิทเลย ในขณะที่ท่านอยู่บ้านภูยังไม่ได้ไปสกลาเลย บางทีลักษณะเหมือนจะครางอ้อ ๆ แอ้อ ๆ ขณะนี้ท่านอาจารย์ท่านจะมีเปลอบ้างหรือไม่น่า จิตคิดนิตหนึ่งนะไม่ได้คิดมาก มีนิตแต่จำได้ไม่ลืม ท่านบางทีเป็นลักษณะเหมือนจะครางอ้อ ๆ แอ้อ ๆ แต่นิต ๆ เท่านั้น พอให้เราจับเอามาพิจารณาเท่านั้น ไม่ได้มากมาย บทเวลาพิจารณาไป ๆ เข้าใจเท่านั้นเอง โอ้อโฮตาย ๆ ไปกราบท่านอย่างสนิทเลย กราบขอขมาโทษท่าน อันนี้เป็นเรื่องของขันธุ์ที่มีลักษณะอ้อ ๆ แอ้อ ๆ บ้างเป็นเรื่องของขันธุ์ คิดดูซิไฟไหม้กอไผ่นั้นเสียงมันระเบิดปั้งปั้ง ๆ มันเป็นอย่างไง มันมีหัวใจไหมล่ะ หรือโยนไปไม้สัดเข้าไปในไฟนี้ เวลามันไหม้ มันงอหงิกบิดโน้นบิดนี้เหมือนมีหัวใจ แล้วมันทราบความหมายมันไหม

เรื่องของขันธุ์กับทุกขเวทนาที่บีบบังคับกันก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน ทุกขเวทนานั้นเป็นเหมือนไฟ ธาตุเช่นปฐวีธาตุ คือกองรูปนี้ก็เหมือนกับพื้น เวลามันบีบบังคับกันเข้าก็มีลักษณะอาการอย่างนั้นบ้างเป็นธรรมดา จิตท่านไม่มีส่วนมาเกี่ยวข้องเลย ลงถึงขั้นนั้นแล้วไม่มีทาง เราเชื่ออย่างนั้น จึงยอมกราบท่านที่นี่ โอ้อโฮ เราทำไมจึงเป็นอย่างนี้เราขอกราบท่านอย่างสนิทเลย ได้เห็นโทษเห็นภัยของตน แม้แต่คิดต่อครูบาอาจารย์เพียงนิตหนึ่งเท่านั้นก็ตาม แสดงว่าเป็นความผิดของตัวเองแท้ ๆ ยอมกราบขอขมาโทษท่านอย่างราบเลย เพราะมันผิดนี้

ไปคิดเอาขันธุ์ของท่านไปใส่จิตของท่าน มีปัญหาอะไรกำลังอย่างนั้น จะตายแบบไหนก็ตายซิ เช่น ตกต้นไม้ ควายชน อุบัติเหตุแบบไหนก็แบบเถอะ มันก็เรื่องของขันธุ์แตกธรรมดา ความบริสุทธิ์ของใจก็คือความบริสุทธิ์ อรหันต์ก็คืออรหันต์อยู่ที่ใจอยู่ตลอดเวลาอกาลิกแล้ว จะไปได้ไปเสียอะไรกับเรื่องธาตุขันธุ์ตายโดยอาการต่าง ๆ กันอย่างนั้นล่ะ เราเชื่อไม่มีความสงสัย เชื่อในใจนี้ละมันถึงเหมาะดี เอาให้ถึงความจริงแล้วเชื่อได้ด้วยกันทั้งนั้นละไม่มีสะทกสะท้าน ให้เต็มภูมิของมันแล้วไม่สะทกสะท้าน สบาย

ถึงเวลาที่จะพูดจะจาหนักเบากับผู้ใดก็ตามก็พูดไปเสีย เมื่อพูดไปแล้วก็หายพร้อม ๆ ไปเสีย ไม่มีความอยากความหวงความโหยกระหายอะไร อยากเทศนาว่าการให้คนนั้นฟังคนนี้ฟังอะไร อยากคิดประกาศศาสนาอย่างโน้นอย่างนี้ มันบ้า ให้เป็นไปตามเหตุตามผลเป็นไปเอง เพราะมีเรื่องความอยากเข้าไป ความอยากคือความบกพร่องนี้จิตอันนั้นมีความบกพร่องที่ไหน เป็นความเสมอตัวตลอดเวลา เมื่อเป็นไปแล้วด้วยเหตุด้วยผลที่ควรจะพูดหนักเบาอย่างน้อยเพียงไรมันเป็นไปเอง เมื่อจบอันนั้นแล้วก็หายเจียบไปเลย ไม่มีอารมณ์กับสิ่งใดทั้งหมด เพราะฉะนั้นถึงว่าไม่มีอดีตอนาคต เพราะท่านไม่ยึดอะไรทั้งนั้น อดีตก็ไม่ยึด อนาคตก็ไม่ยึด ปัจจุบันก็รู้เท่า ไม่ติดอะไรทั้งหมดนั้นฟังซิ จะไปหลงอะไร

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากอะไร ถ้าไม่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจิตตภาวนาเป็นหลักสำคัญ นี่แหละงานนี้เป็นงานสำคัญงานชิ้นเอกของเรา ขอให้สนใจงานของตน อย่าลืมนงานอันนี้ อย่าลืมตัว ไปไหนอย่าลืมนงานอันนี้ งานนี้งานพระพุทธเจ้าทรงชมเชย พระพุทธเจ้าเป็นเอกเพราะงานนี้ สวากเป็นเอกเพราะงานนี้ ไม่ใช่งานอื่นใดพาให้เป็นเอกวิเศษ

ผมเป็นห่วงหมู่เพื่อน มาอยู่ก็หลายปีหลายเดือน จะไม่ได้ทำอะไรติดจิตตั้งใจไปเลยมืออย่างเหวอ พยายามแนะนำสั่งสอน ผมถือเป็นสำคัญกับพระ ถึงจะลำบากลำบากแค่ไหนก็ตาม จิตใจผมไม่เคยห่างเหินจากพระจากเพื่อนฝูงที่ได้มาอยู่ด้วย เราเห็นใจที่มาทั้งใกล้ทั้งไกลมาเพื่อเรา เราจึงต้องคิดเพื่อท่านผู้มาทั้งหลายให้สมดุลกันเหมาะสมกัน พอเทศนาว่าการอบรมสั่งสอนในแง่ใดอันใดแล้วเราต้องสั่งสอน ผิดถูกประการใด เราพูดตามเหตุตามผลไปเลย เทศน์ให้เข้าใจเพราะผู้มาด้วยความตั้งใจ

ไอ้เรื่องโลกๆ เลกๆ อะไร เรื่องที่จะกระทบกระเทือนจิตใจซึ่งกันและกันนั้น เป็นเรื่องโลกไม่เอาเข้ามาเกี่ยวข้องในวงปฏิบัติ ผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมแล้วจะไม่มีเรื่องเหล่านี้เข้ามาอยู่ในใจเลย นอกจากเหตุผล ใครพูดผิดพูดถูกประการใด ยึดเอาตามหลักเหตุผลแล้วเป็นพอ ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อยไม่สำคัญ สำคัญที่เหตุผลคือหลักธรรม ให้ยึดเอาตรงนั้น เมื่อต่างคนต่างมุ่งต่อธรรมแล้ว ความอยู่ด้วยกันก็สบาย เหมือนอวัยวะเดียวกัน

ใครพูดไม่ได้ถืออะไร ถืออะไร ถือประโยชน์อะไรความถูกต้องมีอยู่ เรามาหาความถูกต้อง ต้องยึดเอาความถูกต้องซี ใครพูดออกมาก็ตาม ใครแสดงกิริยาอาการอะไรออกมาก็ตาม เมื่อถูกต้องแล้วยึดเอาเลย ตรงนั้นเป็นจุดที่เหมาะสมเป็นจุดที่ถูกต้อง สำหรับผู้มุ่งมาหาอรรถหาธรรม ไม่ได้มุ่งมาหาทิวาประมาทเพื่อสังสมกิเลสกระทบกระเทือนซึ่งกันและกัน ดังที่เห็นๆ อยู่ นั่น อย่าให้มีสำหรับวัดป่าบ้านตาด เพราะหยาบเหลือเกิน หยาบเกินกว่าที่จะชำระ

ให้ดูเจ้าของนี่ มันเกิดอธิภรณ์อยู่ในจิตใจเจ้าของ ให้แก่ตรงนี้ อันนี้แหละเรื่องใหญ่สำคัญ ให้แก่ตรงนี้ อย่าไปให้มันเกี่ยวข้องกับกระเทือนกับผู้ใด ที่มันเกี่ยวข้องกับตัวมันก็พอแล้ว ให้แก่ตรงที่มันเกี่ยวข้องกับตน มีการกระทบกระเทือนอะไรภายในตน ระหว่างกิเลสกับธรรม ธรรมมักจะแพ้เสมอ สติไม่ทัน ปัญญาไม่ทัน ดีไม่ดีไม่คิดไม่อ่านไม่พิจารณาว่าตัวผิด วันหนึ่งๆ โดยไม่เกี่ยวข้องกับผู้ใดแหละ ระหว่างผิดนั้นแหละคือกิเลสได้ทำแล้ว สติปัญญาไม่ทัน เอาให้ทันซี มันคิดเรื่องอะไรบ้าง เราตามจ้ออยู่ตลอดเวลา มันจะไปไหนจิต มันยอมจำนน ยอมจำนนจนได้

เอาละ